

Slovanske Benetke na Pruskem.

Spisal Janko Mlakar.

Stoletja so pretekla, odkar je zalila in potopila nemška povodenj slovansko posest ob Vzhodnem morju. Kljub nemškemu zatiranju pa se je vendar ohranil še do današnjega dne majhen slovanski otok prav v srcu Nemčije, na Brandenburškem. Spreewald je to, svet ob bregovih lene Spreve.

Čudno, da se je ohranil tako dolgo. Ko je v desetem stoletju kruti Gero grozovito zatiral Srbe, so se mu le-ti umikali vedno globlje v skoraj nepristopne gozde in močvirja Spreewalda. Tu so zgradili kot zaslonbo proti mogočnemu sovragu nasipe in trdna gradišča, katerih ostanki še dandanes kažejo nekdanjo moč. Daleč naokoli se je že vse pokorilo nasilnemu Nemcu in že so pozabili ponemčeni Srbi svojega slovanskega pokolenja, ko je Spreewaldec še prosto dihal ob mnogoštevilnih Sprevinih vodotokih. Temni, mokri gozdovi in meglena močvirja so ga ščitila pred potujčevanjem. Seveda ne dolgo.

Nemci so si osvojili mesto Ljubin, postavili močen grad, da bi strahovali uporne Spreewaldec. Vedno bolj in bolj so se morali Srbi umikati nemškemu nasilju. Popustili so tujcu lepe in rodovitne obmejne naselbine in se zatekli prav v osrčje Spreewalda. Z velikim trudom so si pridobivali svoj borni kruh iz močvirnih tal, zato so si pa ohranili narodnost skozi stoletja. Pogosto so se menjavali gospodarji Spreewalda, toda njegovi srbski prebivalci se zato niso dosti menili. Okopavali so mastno zemljo, ribarili v globokih tolmunih in plavili les po umazani Sprevi, naj so jim gospodovali Luksenburgovci ali pa Habsburžani.

Ko so pa zavladali Hohenzollerji, so se odprla ponemčevanju v Spreewaldu vrata na široko. V gostih šumah je zapela sekira in začeli so giniti krasni gozdovi. Solnce in človeška roka sta posušila prostrana močvirja in jih izpremenila v zelene pašnike in rodovitne njive. Počasi, toda gotovo je lezel nemški živelj v močni ostrov nekdanjih Lužiških Srbov. Ko so pa zgradili široke ceste in železnice, je začelo klenkati slovanstvu ob Sprevi. Nemška protestantska vera, nemške šole in nemški turisti, ki se vsipljejo kakor kobilice v Spreewald, bodo zatrli zadnjo iskro sedaj le še tlečega slovanstva.

Ako hočemo slišati že pojemajoče srbske glasove v srcu nemškega Brandenburškega, moramo pohiteti, sicer pridemo prepozno. Daljne poti nam ne bo žal. Kraj je sam na sebi zelo znamenit, nam

pa toliko ljubši, ker nam hrani skoraj zadnje ostanke nekdanj tako mogočnega slovanskega naroda.

Berolin sam nas že opominja, naj si ogledamo nemške Benetke; tako namreč nekateri nazivljejo Spreewald. Na ulicah, v parkih, na sprehajališčih, da, skoraj povsod vidimo služkinje, pa tudi otroke v lepi spreewaldski narodni noši. Noben tujec ne more tega prezreti in marsikdo postane šele tu pozoren na „Wende“ v Spreewaldu in si gre ogledat njihov dom.

Železnica nas urno pripelje iz nemške prestolnice v Ljubinov (Lübbenau), največji kraj gornjega Spreewalda. Na kolodvoru nas kar obsujejo brodarji in nam ponujajo čolne za vožnjo po lesu. Kdor najde kako „žrtev“, se urno podviza z njo v pristanišče, da mu je ne prevzame kak tovariš. Tudi nekaka slika iz Benetek. Toda mi se ne vdamo. Ker imamo časa dovolj, si hočemo še ogledati mesto, čeprav nima posebno veliko zanimivosti.

Zgodovina pripoveduje, da je bil Ljubinov še l. 1179. le del Novega Ljubina, ki leži bolj severno ob Sprevi. Tek časa, neštevilne vojske in vsakoletne povodnji so naredile iz predmestja Novega Ljubina mesto Ljubinov. Dolgo je čez pol ure, dasi ima le okrog 3800 prebivalcev. Hiše stojé namreč skoraj samo ob glavni cesti. Stranskih ulic je silno malo. Željno napenjamo ušesa, da bi ujeli kak srbski glas, toda zastonj; tu je že vse ponemčeno. Ako hočemo slišati to lepo slovansko narečje, moramo globlje v les.

Mesto je z muzejem vred kmalu ogledano in napotimo se v „pristanišče“, da najamemo čoln, ki je najiminitnejše in ponekod celo edino prometno sredstvo v Spreewaldu. Na milost in nemilost se izročimo nemškemu potomcu Srbov, da nas popelje po plitvih vodah, ki leno lezejo med zelenimi travniki v senci vitkih jelš. Brodar se vpre v dolg drog in urno zdrkne čoln naprej. Par sunkov in že plujemo po široki lehdeški groblji.

Spreva se med Košobusom (Cottbus) in Grodom razcepi v okoli 309 tokov, ki se razlijejo več kilometrov na široko. Vsi ti vodotoki se zbero zopet pri Ljubinu in vale po široki strugi zopet kot Spreva svoje umazane valove dalje proti Berlinu. Svet pa, ki ga vodotoki oblivajo, se imenuje Spreewald.

V prazgodovinski dobi se je tu razprostirala širna jezerska gladina. Jezero se je posušilo ali pa odteklo, in ostala so močvirna tla. Voda je ostala samo še v jarkih. Mogočni lesovi so pokrili v teku

časa mokro zemljo in še v začetku minulega stoletja so stali tod neprodorni gozdovi. Toda delavna človeška roka, dobre ceste in železnica, vse to je tudi tu naredilo velik prevrat. Začele so padati zelene bukve in mogočni hrasti, tako da zasluži dandanes Spreewald komaj svoje ime. Nemška pruska vlada je deloma posušila močvirna tla, uredila vodne toke in pošiljala nemške naselnike, ki bodo kmalu zadušili slovanski živelj.

Le voda je in bo ohranila svoje gospodstvo. Med seli, da, celo med posameznimi hišami je voda pogosto edina cesta. Obmejne vasi so si pa morale narediti prekope, takozvane groblje, da morejo do svojih sosedov, v sredino lesa.

Po taki groblji pridemo tudi v Lehde, ki je najlepša točka Spreewalda. Mala vas stoji večinoma na otokih; skoraj vsak pospodar ima svoj otočič. Lesene, s slamo, deloma tudi s trsjem krite hiše so postavili pred stoletji Srbi, dandanes stanujejo v njih njihovi ponemčeni potomci. Akoravno začrnele bajte ne kažejo posebnega blagostanja, je vendar vas v resnici precej premožna. Zemlje sicer ljudje nimajo veliko, toda kar je imajo, je skrbno obdelana z lopato. Pluga kakor tudi voza ne najdeš v celi vasi. V čolnu peljejo otroka h krstu in v čolnih spremijo mrliča na njegovi zadnji vožnji. Poti ni druge kakor od vode do hišnega praga. Edino izjemo dela posestvo gostilničarja Richtarja, ki je z velikimi stroški naredil majhen park in kopaljšče.

Ob ugodnem vremenu kar mrgoli po vasi raznih slikarjev, umetnic in umetnikov, ki čepe ob vodah in slikajo razne prizore iz narave. Izbirčni ravno niso. Naj bo že drevo, bajta, svinjski hlev, krava, štorclja ali brhka Spreewaldka v narodni noši, vse mora na platno.

Pozimi kaže Lehde in sploh vsa okolica čisto drugačno lice. Jeseni poplavi Spreva ves les in voda stoji navadno do pomladi. Vsa pokrajina je podobna velikanskemu jezeru, iz katerega štrle mnogoštevilni otočiči. Kakor velikanske črne pike se vidijo na vodni gladini ogromni kupi sena, ki je nakopičeno na visokih stojalih, da ga ne odnese voda. Takrat brez čolna sploh ne moreš nikamor. Ko pa nastopi zima in „jezero“ zmrzne, izpodrinejo ga drsalice. Seveda se Spreewaldci ne drsajo za kratek čas, ampak le zato, ker brez drsalic ne morejo niti do sosedu. Da pa ne manjka tudi športa, za to skrbe bližnja mesta, posebno Berolin. Ob nedeljah in praznikih dovažajo kar posebni vlaki drsalke in drsalce v Ljubinov. V gostih trumah se drsajo odtod v Grod, odkoder se po „vročem delu“ odpeljejo zopet domov. Večkrat imajo celo vojaki svoje vaje na gladkih tleh. Akoravno ne streljajo ostro, pade jih v vsaki bitki veliko število, posebno tistih, ki se ne znajo dobro — drsati.

Žalostni časi pa napočijo spomladi, ko se začne tajati led in kopneti sneg. Ledeno polje se zopet izpremeni v umazano valovito jezero, na katero se malokdo upa z lahkim in plitvim čolnom. Pogosto so posamezne vasi in celo gospodarji ločeni po cele tedne od sveta. Voda trga tudi cele kose zemlje in jo izpodkopa, kar je posebno občutljivo za kmete, ki imajo na svojem otoku le malo prostora. Marsikom je voda že odnesla toliko sveta, da mu je zmanjkalo prostora za hlev. Toda umnega Srba to ne moti dosti. Hlev postavi kar na plavu ali pa na dveh čolnih in ga priveže k hiši. Ima potem vsaj to dobroto, da pelje živino kar v hlevu na

SPREEWALD: KMETSKO DEKLE.

semenj ali na pašo. Zlasti svinjake grade na ta način prav radi.

V senci košatih jelš in bukev plujemo po lehdeškem „Canalgrande“. Bele vodne rože nam padajo v čoln ter nas opominjajo, naj oddamo davek malim paglavcem, ki na ta način tirjajo svoj „bakšiš“. Na koncu „lagun“ se lahko peljemo v vas Leipe in odtod po glavni vodni cesti „Mühlspre“ v Grod. Toda naredimo rajši majhen ovinek in si oglejmo še nekatere zanimivejše točke.

Po prekopu, ki veže Veliko Mutnico in lehdeško grobljo, pridemo skozi gozd do lepega letovišča — Vodšovske. Hiša je zgrajena v švicarskem slogu.

Napol skrita med mogočnimi hrasti in jelšami dela kaj ljubek vtisk. Mnogokaj velikomestnih ušes se v tem tihem kotičku odpočije od svetovnega šuma. Žalibog, da je takih velikomestnih ušes, ki iščejo

SPREEWALD: SKUPINA KMETIC.

miru, včasih zopet malo preveč. Pogosto se pripelje cela vrsta gostov, in potem nastane v senčnatem parku tak vik in krik, kakor da bi se pol Berolina pripeljalo iskat „počitka in miru“. Ob delavnikih je še nekako mirno, ker vznemirja gozd le nekaj letoviščarjev in slikarjev, ki slikajo šture in druge v mestih redke reči; tuintam se pripelje mimo tudi par turistov, ki si mimogrede ogledajo zanimivo deželico.

Ob nedeljah in praznikih je seveda vse drugače. Vse gostilne od Ljubina do Groda so napolnjene. Posebni vlaki pripeljejo radovedne Pruse, zlasti Berolinke, ki gluše napolnijo trate in gozde s svojim kričem, da čaplje, race in druge povodne ptice beže na vse strani. Celo jeleni pogledujejo tu plašno iz bližnjih borovih gozdov, če jim morda ne gre za kožo. Samo štoklja se ne da spraviti iz ravnotežja. Mogočno koraka ob vodi, postoji na eni nogi, ogleda se prezirljivo po zijavih ljudeh, poklepeta s kljunom, seže v vodo, privleče iz nje kako žabo za zadnji krak ter jo použije z veliko slastjo v grozen strah nežnih gospodičen, ki pri tem prizoru padajo v omedlevico.

Najlepša vožnja v celem Spreewaldu je po Veliki Mutnici iz Vodšovske do gozdarske hiše Eiche. Skoraj med vso vožnjo nas varuje košato drevje

vročih solčnih žarkov. Tudi zloglasni spreewaldski brenclji nas ne nadlegujejo preveč. Na levi se nam izgubi pogled v zeleni goščavi, na desni pa vidimo, kako na travnikih marljive Spreewaldke v prelepih narodnih nošah suše seno. Na široki Mutnici se ziblje več čolnov, ki se zvečer z dišečim senom obloženi v prijetnem hladu vračajo domov.

Od Eiche nas kmalu pripelje plitva Milanka v Buschmühle. Tudi ta kraj je nekak Eldorado za nemške turiste in slikarje. Nekdaj se je tu razprostiral velikanski hrastov gozd, od katerega pa danes vidiš kaj malo. Le tuintam čaka še kak listnat velikani smrti za starostjo. Prusi jih seveda silno občudujejo ter hodijo gledat od blizu in od daleč. Mi smo pa že kaj lepšega videli kakor par napol strohnelih hrastov; zato se v njihovi senci pomudimo samo toliko, da se malo odpočijemo od dolge vožnje. Potem jo pa mahnamo kar po suhem v Grod.

Pota nam vodotoki ne ovirajo preveč. Ako je voda plitva, jo kar prebredemo; na globočjih mestih pa pridemo čez po znamenitih mostovih, ki se imenujejo „Banken“. Narejeni so v visokem loku, da morejo pod njimi pluti tudi najbolj obloženi čolni. Zato moramo po stopnicah na most in po stopnicah zopet doli. Posebno trdni niso ti mostovi; zato jih mnogokrat vzame voda. Ljudje jih potem polove in prilepijo zopet na staro mesto, ko upade voda.

Pot po zelenih tratah je jako prijetna. Daleč druga od druge stoje majhne hišice, takozvane „Kau-

SPREEWALD: SNUBAČ.

pen". Pruski kralj Friderik Viljem je tu naselil do-
služene vojake. Kdor je čez noč postavil hišo, je
dobil svet brezplačno. Možje pa niso bili v zadregi.
Zbili so drugod leseno bajto, prenesli jo ponoči
na določeno mesto, in zjutraj se je že kadilo iz nje.
Hiše so zgrajene na umetnih kupih, katere imenu-
jejo „Kaupen“ in zato se imenuje cela naselbina
„Kaupengemeinde“.

Koncem XVIII. stoletja je prišlo mnogo nase-
lnikov tudi iz Gorenje Avstrijske, Češkega, Šlezije, da,
celo iz Ogrskega, ki so se ustanovili okrog Groda,
tako da so bili Srbi popolnoma obkoljeni od tujcev.
Gotovo so imeli pruski vladarji pri tem naseljevanju

SPREEWALD: KRSTNA BOTRA.

namen, ves kraj ponemčiti. Toda zgodilo se je po-
polnoma narobe. Večina nemških priseljencev se je
posrbila. V najnovjšem času je nemški živelj prišel
zopet navrh.

Kmalu zapustimo steze in lepa široka cesta nas
pripelje v Grod. Ako smemo nemškim zgodovinarjem
verjeti, je stala tu že v prazgodovinski dobi germanska
naselbina. Slovani so pa pregnali Germane in v
obrambo postavili na nizek grič grad, od katerega
ima še dandanes ves kraj svoje ime. Od gradu ne
vidimo več veliko. Dobrih deset minut od cerkve
nam kažejo ostanke nekdanje trdnjave. Grič je iz-

ginil skoraj popolnoma, ker so pridni poljedelci nje-
govu prst prenesli na močvirne travnike.

Vas Grod ima dandanes popolnoma drugačno
lice kakor pred sto leti. Široka cesta se vije mimo
lepih zidanih hiš in nedaleč v stran drdra tudi že-
leznica. Z blagostanjem vred se pa širi tudi nemštvo.
Še par desetletij, in zadnji Srb bo v Grodu legel v
grob. Že sedaj se ne sliši na cesti srbska beseda
in treba nam je dolgo povpraševati, da pridemo do
človeka, ki zna in tudi hoče govoriti srbski. Za silo
se ž njim razumemo, ker je jezik precej podoben
našemu. On nas ima seveda za Poljake, ker za druge
Slovane sploh ne ve. Vas je popolnoma luteranska.
Notranjščina precej prostorne cerkve se nam zdi
čudna, ker je popolnoma nabasana s klopmi; kjer je
le kak prostorček, stoji v njem tudi sedež. Nikakor
ni torej čudno, da v ladji niso mogli dobiti prostora
za prižnico. Postavili so jo zato kar na oltar, kjer
je stal nekdanj tabernakelj, ko je bila cerkev še ka-
toliška. Po klopih leži mnogo molitvenikov, veči-
noma nemških; vendar je tudi več srbskih vmes.
Toda tudi ti so tiskani z nemškimi črkami. V zgle-
d naj služi ta-le stavek iz jutranje molitve za nedeljo:
„Zaitſchna modlitwa na neſelu: Sinez Bog, uebjajſi Woſſch,
rano jdy chwalimy a ſpivamy twojomu ſwetemu memu.“

Tudi v cerkvi bo kmalu odklenkalo srbskemu
jeziku. Sedaj se še „trpi“ ena srbska pridiga, toda
dolgo ne bo, ko bode tudi ta nemška.

Lep spomenik poleg cerkve nas spominja v
zadnji nemško-francoski vojski padlih Srbov, ki so
prelili slovansko kri za nemško oholost.

Najzanimivejše v Grodu je narodna noša, ki se
je tu bolj ohranila kakor drugod. Kaj slikovita je
in lepa. Srbkinje to vedo dobro, in zato se je tudi
krčevito drže. Še celo tiste je ne opuste, ki ne znajo
več niti besedice srbski. Malo čudno se nam zdi,
ko nas pozdravi dekle s snežnobelim pokrivalom
v pristnem berolinskem narečju „juten Mojen“, in
sicer naj bo že jutro, poldne ali večer.

Običaji pri pogrebih, na ženitovanjih in drugih
enakih znamenitejših dogodkih človeškega življenja
so zelo podobni našim. Tudi ob Sprevi zapirajo
fantje svatom pot in vsak ženin se jim mora odku-
piti. Kadar leži mrlič na mrtvaškem odru se prav
nič ne manjka pitja in petja, kakor tudi ob osmini
ne. Ko pa vzdignejo krsto, hitro prevrnejo klop,
na kateri je stala krsta, sicer bi moral po njihovi
veri vsakateri umreti, ki bi sedel nanjo. Tudi zimske
večere si krajšajo z raznimi zabavami, katerim se
čudijo njihovi nemški sodeležani. Srbske šege in
navade so se pa ohranile tudi pri onih, ki so že
davno pozabili svoje slovansko pokolenje.

